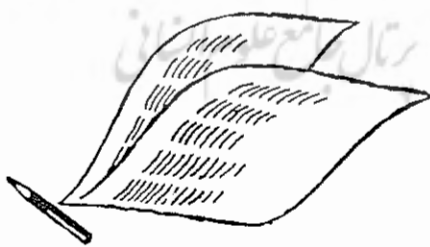

هفدهمین کنفرانس جهانی «انجمن بین‌المللی تحقیق در ارتباطات جمعی» با عنوان «توسعه ارتباطات و دموکراسی» در تاریخ ۲۶ تا ۳۱ اوت ۱۹۹۰ (۴-۱۰ شهریور ۱۳۶۹) در شهر «بلد» یوگسلاوی برگزار شد.

مراسم افتتاح این کنفرانس که با همکاری دانشکده جامعه‌شناسی، علوم سیاسی و روزنامه‌نگاری دانشگاه «لیوبلیانا» و کمکهای مالی یونسکو و وزارت علوم و تکنولوژی یوگسلاوی ترتیب یافته بود، عصر یکشنبه ۲۶ اوت ۱۹۹۰ با حضور حدود پانصد نفر از اعضا و مسئولان انجمن و گروهی از استادان دانشگاهها و مقامات دولتی یوگسلاوی، در سالن یکی از هتل‌های بزرگ ساحل دریاچه شهر «بلد» برگزار شد. در این مراسم، «میلان کوان» رئیس جمهوری ایالت «اسلوونیا» - ایالت محل برگزاری کنفرانس - ضمن خوش‌آمدگویی به مهمانان، با توجه به زمینه کلی مباحثات کنفرانس، درباره «توسعه ارتباطات و دموکراسی»، نقش حساس وسایل ارتباط جمعی را در پیشرفت دموکراسی مورد تأکید قرار داد و مقام خاص ارتباطات را در تحولات جدید اروپای شرقی نیز خاطر نشان کرد. وی در سخنان خود گفت: «... در جهان امروز، دموکراسی و سیاست ارتباطی پیشرفته، که از شرایط دموکراسی به شمار می‌رود، بیش از هر زمان دیگر، به هم پیوند خورده‌اند و لازم و ملزوم یکدیگرند.

دموکراسی و ارتباطات، هر دو در توسعه جنبشها و دیگر گونیه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، در یوگسلاوی و تمام کشورهای دیگر جهان، نقش مهمترین نیروهای خلاق را ایفا می‌کنند. پیشرفتهای جدید در زمینه تکنولوژی ارتباطات، به ایجاد یک عصر نوین تاریخ انسانی و توسعه یک «جامعه اطلاعاتی» کمک کرده‌اند.

گزارش هفدهمین کنفرانس جهانی «انجمن بین‌المللی تحقیق در ارتباطات جمعی» (یوگسلاوی-۱۹۹۰)

توسعه ارتباطات و دموکراسی

دکتر کاظم معتمدنژاد*

وسایل ارتباط جمعی وامکانات اطلاعاتی گسترده کنونی، به فراگردهمکاریهای دموکراتیک جهانی و همبستگی منافع اقتصادی و اندیشه‌ها و فرهنگها، سرعت بخشیده‌اند. در عین حال، تکنولوژیهای جدید، خطر سوء استفاده و نیز کاربرد تهاجم آمیز امکانات و تسهیلات ارتباطی و اطلاعاتی را، علیه دموکراسی و بشریت و علیه حقوق و حیثیت انسانی افزایش داده‌اند.

... تمام کسانی که به توسعه دموکراسی علاقه دارند باید خطر سوء استفاده از پیشرفتهای جدید تکنولوژیهای ارتباطی را مورد نظر داشته باشند. ضرورت مقابله با این خطر، احترام به تفاوت‌های مختلف موجود در دنیای امروز واز آن جمله، تفاوت منافع و فرهنگها را، که شرط اصلی برقراری یک جامعه سیاسی و اقتصادی واقعا دموکراتیک و همکاریها و روابط دموکراتیک است، ایجاب می‌کند. در چنین وضعی، مناسبترین راه حل‌های مسایل انقلاب ارتباطات، پدید می‌آیند. این راه حلها، از میان برداشتن محدودیتها و مرزهای تکنولوژیکی و جغرافیایی، حفظ هویت فرهنگی جوامع کوچک و از نظر اقتصادی ضعیف و نیز ایجاد قوانین لازم بسرای حمایت منافع خاص وحتی دیدگاههای غیر دموکراتیک آنها را، در بر می‌گیرند.

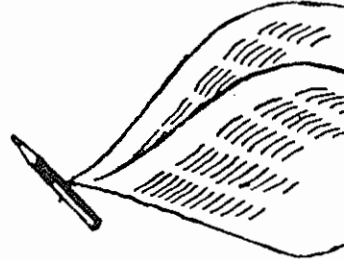
برناه کار کنفرانس، از صبح دوشنبه ۲۷ اوت ۱۹۹۰ آغاز شد. ساعات پیش از ظهر آن روز، به برگزاری جلسات عمومی در مقر اصلی کنفرانس، واقع در ساختمان مرکز اجتماعات شهر «بلد» اختصاص یافته بودند. این جلسات، در تالار بزرگ این مرکز، به ریاست پروفیسور «تومومار تلانک» استاد علوم ارتباطات دانشگاههای یوگسلاوی و با سخنرانی افتتاحیه پروفیسور «جمیزه‌الورن»، رئیس قبلی انجمن، تشکیل شدند.

در جلسات مذکور، چند مقاله مهم در زمینه‌های «ارتباط و دموکراسی: به سوی سالهای ۱۹۹۰» نوشته جان و اسکو و اسلاو کو اسپلیکال، «تلویزیون خدمت عمومی در تعقیب یک وفاق جدید: انگلستان و نروژ» «نوشته رابین مانسل، «مقیدسازی رضایت: در بست و جوی جایگاههای اجتماعی گرایشهای حرمت زندگی خصوصی، در عصر حراست» نوشته اوسکار گاندی و تود کریستل، «یک سیاست اقتصادی، تلویزیون: برخورد دولت، طبقات و شرکتهای تجاری در هند» نوشته منجونات پنداکورو، «ارتباطات برای توسعه اسلامی» نوشته محمد حمدان حاجی عدنان، عرضه شدند و مورد بحث قرار گرفتند.

با آنکه تمام مقالات ارائه شده در این جلسات از اهمیتهای عمده‌ای برخوردارند، برای خودداری از تفصیل گزارش، رئوس کلی نخستین مقاله که با توجه به تحولات اخیر جهانی اهمیت ویژه‌ای دارد، ارائه می‌شود.

● ارتباط و دموکراسی

نویسندگان مقاله «ارتباط و دموکراسی» در آغاز، اهمیت تاریخی همبستگی این دو مفهوم را یادآوری کردند و بررسیها و نظریه‌های تازه‌ای را که بویژه در دو سال اخیر در مورد ارتباطات دموکراتیک، انتشار یافته‌اند، معرفی نمودند. آنها در این زمینه مخصوصاً برحق انتقال و حق دریافت پیامها و همچنین حق مشارکت در اداره وسایل ارتباطی و دستیابی به منابع ارتباطی، به عنوان مبانی و عوامل اصلی «نظام ارتباطات دموکراتیک» تأکید ورزیدند و برای نیل به آن، «دموکراتیک شدن ارتباطات» و «دموکراتیک شدن جامعه» را، لازم و ملزوم یکدیگر دانستند. به عقیده نویسندگان، تمام «انقلابهای اصیل»، که عامل اولیه حرکت به سوی فراگرد دموکراتیک شدن جوامع، به شمار می‌روند، اساساً «انقلابهای ارتباطی» هستند. در یک نظام دموکراتیک نه تنها تمام گروههای اجتماعی می‌توانند در ارتباطات جمعی مشارکت کنند، بلکه ارتباطات دموکراتیک یا «دموکراسی ارتباطی» هم خود جزئی از

دموکراسی سیاسی، محسوب می‌شود. این دو محقق مخصوصاً خاطر نشان کردند که

در جوامع معاصر، تحت تاثیر سه عامل زیر، زمینه مطلوب ارتباطات دموکراتیک فراهم نشده و مشارکت شهروندان در امور عمومی، محدود مانده است.

۱) توزیع نابرابر امکانات ارتباطی (مانند سواد، مهارت‌های سخنرانی، نویسندگی و آفرینندگی) که از تفاوت شرایط فردی آموزش، جامعه‌پذیری و کسب دانش، ناشی می‌شود.

۲) شبکه‌های ارتباط غیررسمی و حتی مخفی (در جهت مقابل ارتباط همگانی)، که مباحثه عمومی را محدود می‌سازند و به جای آن، مشروعیت عمومی عقاید حاکم نخبگان قدرت را ترویج می‌کنند.

۳) دستیابی نابرابر به مجراهای ارتباطی نهادی، که امکانات لازم را برای کسب اطلاعات مطلوب و تهیه اطلاعات قابل دسترسی برای دیگران، محدود می‌سازد.

در دنباله مقاله، نویسندگان، ضمن بحث درباره ارتباطات و دموکراسی در سالهای ۱۹۸۰ تحولات اخیر اروپای شرقی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند و از تاثیر وسایل ارتباط جمعی در پیشرفت جنبشهای عمومی کشورهای این منطقه در آخرین ماههای سال ۱۹۸۹ علیه میراث استالین و فروپاشی دیوار برلن، صحبت کردند.

نویسندگان مقاله همچنین یادآوری کردند که همبستگی انقلاب و ارتباط، شاید بیش از هر عامل دیگری، ابعاد دموکراتیک تمام انقلاب‌های اصیل را آشکار می‌سازد.

آنها سپس خاطر نشان کردند که در شرایط کنونی معارضه جویی در مورد آینده، نقش روشنفکران و همراهی آنها با منافع گروه‌ها یا طبقات خاص جامعه معاصر و همچنین مسئولیت‌های آموزشی آنان، جلب توجه می‌کنند. در این شرایط، مسایل مشروعیت بخشی نظام سیاسی اهمیت بیشتری می‌یابند و به همین خاطر لزوم یک شالوده اخلاقی برای مباحثات انتقادی افزایش پیدا می‌کند.

موضوع دیگری که ارائه کنندگان مقاله در بررسیهای خود درباره «ارتباطات و دموکراسی در دهه ۱۹۸۰» مطرح کردند، توجه مجدد به هدفهای گزارش نهایی «کمیسون مک براید»،

برای مقابله با نابرابری جهانی ارتباطات و عدم تعادل بین‌المللی اطلاعات و کوشش جهان سوم، در جهت استقرار نظم جهانی نوین اطلاعات و ارتباطات، بود. آنان در این زمینه بر برگزاری «میزگرد مک براید درباره ارتباطات» که در اکتبر ۱۹۸۹ در شهر «حراره» پایتخت زیمبابوه تشکیل شد، تأکید کردند و مصوبات این میزگرد را یادآوری نمودند.

یکی دیگر از موضوع‌های مربوط به تکنولوژی ارتباطات و دموکراسی در دهه ۱۹۸۰، که در مقاله یاد شده بررسی شد، پیشرفت و گسترش تکنولوژیهای نوین اطلاعات، مانند شبکه‌های کامپیوتر، سیستمهای ارتباطی مساهواره‌ای، دستگاههای ویدیوکاست خانگی و تلویزیونهای دارای کابل، بود.

نویسندگان در بخش پایانی مقاله در مورد ضرورت کوشش در راه بهبود ارتباطات

دموکراتیک، ضمن اشاره به کوششهای برخی از محققان ارتباطی برای ارائه الگوهای گوناگون ارتباطات دموکراتیک، نظر «ریموند ویلیامز» انگلیسی را درباره ضرورت مباحثات انتقادی بیشتر در این زمینه، یادآوری کردند و لزوم مطالعات تجربی را برای تجزیه و تحلیل مسایل موجود در راه دموکراتیک سازی ارتباطات و جوامع خاطر نشان ساختند.

آنان برای بررسی بیشتر درباره دموکراسی ارتباطی، اهمیت توجه به مسایل زیر را مورد تأکید قرار دادند:

۱- مطالعات دقیقتر درباره تأثیر تکنولوژیهای نوین ارتباطی در تقویت یا تضعیف دموکراسی و به عبارت روشنتر، توجه به نقشهای تعارض این تکنولوژیها در زمینه دموکراسی، ضروری می باشد.

۲) جلب توجه به تفاوت کسوششهای دموکراتیک دولتها و جوامع مدنی، نیز از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

مفاهیم «قدرت مردم»، «حق مردم برای ارتباط» و نظائر آنها، درسالهای اخیر در مطالعات بسیاری از محققان ارتباطی غربی و همچنین در گردهماییهای سازمانهای بین المللی، مانند یونسکو، سازمانهای حرفه ای روزنامه نگاری و ارتباطات، طرف توجه قرار گرفته اند و در اعلامیهها و قطعنامههای آنها، انعکاس یافته اند. اما برای آنکه عامه مردم بتوانند به حقوق دموکراتیک خود آشنایی کامل پیدا کنند و از آنها برخوردار شوند، وسایل ارتباط جمعی کشورهای غربی نیز باید به ترویج این مفاهیم بپردازند.

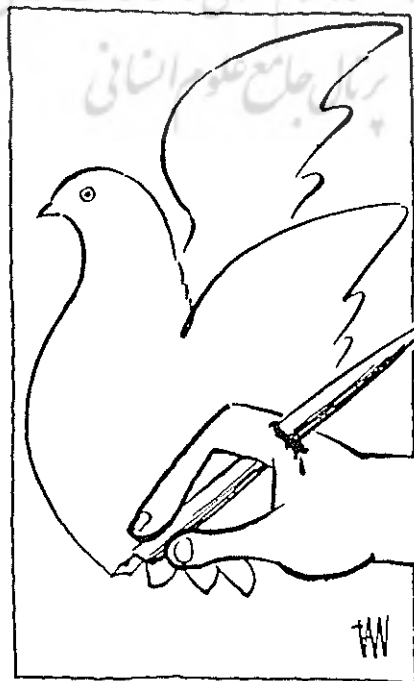
۳) توجه به برابری نژادی و نیز برابری زن و مرد هم، که بسیاری از ممالک غربی مورد بی اعتنایی است، از لوازم پیشرفت ارتباطات دموکراتیک، به شمار می رود. اسناد و مدارک فراوانی در مورد نابرابری گروههای اقلیت و زنان، برای مشارکت در فراگردهای ارتباطات، دستیابی به منابع ارتباطی، در کشورهای غربی وجود دارند. همچنین آشکار است که اطلاعات مربوط به این گروهها در وسایل ارتباط جمعی غربی، کمتر منعکس می شوند و آنچه هم انعکاس می یابد، اغلب حاوی تصاویر منفی از این گروهها می باشد.

۴) در بررسی امکانات ارتباطات دموکراتیک، باید به تفاوت مبانی مفهوم دموکراسی ارتباطات در شرایط فرهنگی گوناگون کشورهای جهان نیز، توجه خاص مبذول گردد. به عنوان مثال، در بسیاری از کشورهای جهان سوم که سنت نیرومند ارتباط شفاهی در آنها وجود دارد، با آنکه هنوز وسایل ارتباطی جدید، پیشرفت و گسترش کافی پیدا نکرده اند، افراد جامعه، از انواع خاص امکانات مشارکت ارتباطی برخوردارند.

«انجمن بین المللی تحقیق در ارتباطات جمعی» (در سال ۱۹۵۷، با همفکری و همکاری عده ای از استادان و محققان اروپایی و آمریکایی

ارتباطات اجتماعی، به منظور گسترش پژوهشهای ارتباطی و توسعه روابط علمی محققان ارتباطات در جهان، در مقر یونسکو در پاریس تشکیل شد و در سالهای بعد، به تدریج با پیوستن تعداد زیادی از محققان ارتباطی کشورهای آسیائی، آفریقایی و آمریکای لاتین به آن، به صورت بزرگترین مجمع علمی جهانی در زمینه ارتباطات، درآمد. به طوری که در اواخر دهه اخیر، بیش از ۱۵۰۰ نفر از ارتباط شناسان حدود ۷۰ کشور دنیا در آن عضویت یافته بودند.

این انجمن، به موجب اساسنامه آن، دارای مجمع عمومی، هیئت اجرایی، رییس، دو نایب رییس، دبیرکل، یک شورای بین المللی و چند بخش علمی تخصصی است. در سه دهه گذشته ریاست انجمن را به ترتیب، پروفیسور «فرناند ترو» استاد و رییس سابق «انستیتوی مطبوعات و علوم خبری» دانشگاه پاریس، «ژاک بورکن» حقوقدان و روزنامه نگار سویسی، پروفیسور «ریموند نیسکسون» استاد روزنامه نگاری دانشگاههای ایالات متحده آمریکا و پروفیسور «جیمز هالورن»، استاد و رییس «مرکز تحقیقات ارتباط جمعی» دانشگاه لستر انگلستان، به عهده داشته اند. رییس کنونی انجمن، پروفیسور «سیس هاملینک» استاد ارتباطات جمعی «انستیتوی تحقیقات اجتماعی» آمستردام هلند است، که در تابستان ۱۹۸۸ از سوی مجمع عمومی انجمن به این سمت برگزیده شده است. نایب رییسهای فعلی انجمن، دکتر حمید مولانا استاد ایرانی ارتباطات بین المللی در «دانشگاه آمریکایی» واشینگتن و پروفیسور «ک. ای. ایپن» استاد ارتباطات جمعی دانشگاههای هندوستان می باشند، که همزمان با رییس کنونی، از طرف مجمع عمومی، انتخاب شده اند.

«انجمن بین المللی تحقیق در ارتباطات جمعی» دارای چندین بخش مهم تخصصی ارتباطات است، که به تدریج در طول فعالیتهای سه دهه گذشته آن، ایجاد شده اند. رؤسای این بخش نیز از سوی مجمع عمومی انجمن برگزیده می شوند.

انجمن، هر دو سال، به تناوب در یکی کشورهای اروپای غربی، اروپای شرقی و جها سوم، یک کنفرانس جهانی با مشارکت اعضا خود برگزار می کند. در این کنفرانسها، که هر بار در زمینه مشخصی است، اعضای انجمن که هر کدام معمولاً با یکی از بخشهای تخصصی یا گروههای کار مطالعاتی و تحقیقاتی یاد شد همکاری دارند، نتایج پژوهشهای جدید خویش را ارائه می دهند. به دنبال کنفرانس جهان امسال، که در شهر «بلند» یوگسلاوی تشکیل گردید، کنفرانس بعدی در تابستان ۱۹۹۲ در «سائوپولو» ی برزیل برگزار خواهد شد.

انجمن یاد شده، که بودجه آن اصولاً از محل پرداخت حق عضویت سالانه سازمانی و فرد مؤسسه های علمی و محققان عضو آن تأمین می شود، از کمکهای مالی یونسکو نیز استفاد می کند. به همین جهت بین انجمن و یونسکو همکاری گسترده ای وجود دارد و بسیاری از مطالعات و تحقیقات تخصصی یونسکو در زمینه ارتباطات بین المللی به وسیله این انجمن انجام می شود.

در میان اعضای انجمن، چند محقق ایرانی نیز در دو دهه اخیر فعالیت داشته اند. این محققان به ترتیب تقدم تاریخ عضویت، شامل دکتر حمید مولانا، دکتر اصغر فتحی، دکتر کاظم معتمدنژاد، دکتر مجید تهرانیان، دکتر علمی محمدی، همسر ایشان خانم آنا بل سربرنی- محمدی و دکتر عباس ملک زاده بوده اند. در کنفرانس جهانی امسال انجمن مهدی محسنیان راد که از طرف سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی وزارت فرهنگ آموزش عالی به این کنفرانس اعزام شده بود در کنار اعضای ایرانی قبلی انجمن قرار گرفت در سال جاری، برای عضویت سازمانی گروه علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علام طباطبائی در این انجمن، اقدام شده است و بدین ترتیب امید می رود در اجلاس آینده این کنفرانس، تعداد بیشتری از اعضای هیئت علمی این گروه شرکت کنند.

برگزاری هفدهمین کنفرانس جهانی «انجمن بین المللی تحقیق در ارتباطات جمعی»، در تابستان ۱۹۹۰ در یوگسلاوی، از حیث شرایط زمانی و مکانی، دارای اهمیت ویژه ای بود. این کنفرانس، به لحاظ آنکه، چندماه پس از تحولات سیاسی شگفت انگیز پائیز و زمستان گذشته اروپای شرقی، در یکی از کشورهای حساس این منطقه تشکیل می شد، تحت تاثیر این درگرونیها قرار گرفت. به همین جهت، نا تنها موضوع اصلی مباحثه های عمومی آن، بر «توسعه ارتباطات و دموکراسی» استوار گردید

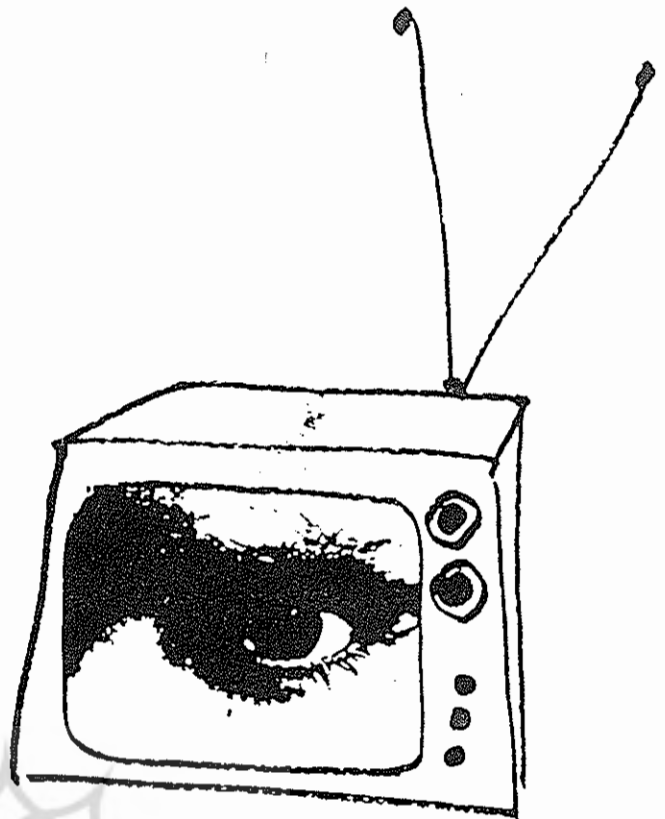
ضرورت جبران آن در آینده، یادآوری نکات زیر ضروری است:

● اهمیت روز افزون مطالعات و تحقیقات مربوط به ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی در جهان امروز، ایجاب می‌کند که در ایران نیز مانند اکثر کشورهای جهان، به پیشرفت و گسترش این گونه پژوهشهای تخصصی، توجه بیشتری معطوف گردد. و باید کوششهای لازم برای فراهم کردن شرایط توسعه پژوهشهای ارتباطات و از آن جمله، کمک به تهیه هر چه بیشتر منابع فارسی تخصصی و تامین منابع فراوان به زبانهای خارجی و بسویژه اشتراک نشریه‌های تخصصی ارتباطات، نیز صورت گیرد.

● ایجاد هماهنگی و همکاری بیشتر، بین وزارتخانه‌ها و سازمانهای دولتی مسئول اداره و نظارت ارتباطات و وسایل ارتباط جمعی، مانند وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت پست و تلگراف و تلفن و همچنین خبرگزاری جمهوری اسلامی، سازمان صدا و سیما، گروههای بزرگ مطبوعاتی و گروه آموزشی علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، به منظور کمک به پیشرفت و گسترش مطالعات و تحقیقات ارتباطات، هم بسیار ضروری است.

● یادرنظر گرفتن اهمیت حیاتی توسعه پژوهشهای ارتباطی در شرایط کنونی جهان و ایران، تأسیس یک «مرکز مطالعات و تحقیقات علوم ارتباطات»، با کمک و همکاری مشترک تمام سازمانهای دولتی، مؤسسه‌های ارتباطی و مراکز آموزشی و پژوهشی تخصصی، یک ضرورت اجتناب ناپذیر به‌شمار می‌رود.

● ایجاد «انجمن مطالعه و تحقیق در علوم ارتباطات»، هم از لوازم ضروری پیشرفت پژوهشهای ارتباطی کشور است. چنین انجمنی، که باید با مشارکت محققان و متخصصان علوم ارتباطات در مراکز دانشگاهی، سازمانهای دولتی و غیر دولتی، و فارغ‌التحصیلان دوره‌های عالی روزنامه‌نگاری، روابط عمومی و سایر رشته‌های مهم ارتباطی و ارتباط گران، نشردهندگان، پیام‌سازان و روزنامه‌نگاران برجسته و صاحب نظر، تشکیل شود، خواهد توانست با کمبودها و ناهماهنگیهای موجود در زمینه‌های مطالعات و تحقیقات ارتباطی، مقابله کند و به فراهم کردن فضای مطلوب این گونه پژوهشها کمک نماید.

- خودنمایی همبستگی فرهنگی و فکری محققان ارتباطی شرکت‌کننده از چند کشور مسلمان خاورمیانه و شمال آفریقا و جنوب و جنوب شرقی آسیا، در کنفرانس «بلد»، نیز از روندهای جدید فعالیت‌های «انجمن بین‌المللی تحقیق در ارتباط جمعی»، به شمار می‌رفت.

نزدیکی فکری محققان کشورهای جهان سوم و به ویژه ممالک مسلمان آسیا و آفریقا در زمینه‌های مطالعات و تحقیقات ارتباطی، باعث شد که در جریان برگزاری کنفرانس اخیر در یوگسلاوی، از سوی «بخش ارتباطات بین‌المللی» انجمن، مقدمات تشکیل یک کنفرانس منطقه‌ای پژوهشهای ارتباطات در اواخر بهار سال ۱۹۹۱ (۱۳۷۰)، در استامبول فراهم گردد. عنوان اصلی مباحثات گردهمایی آتی، با توجه به منطقه محل برگزاری کنفرانس، «ارتباطات در برخورد مسیره‌ها: شرق - غرب، شمال - جنوب» در نظر گرفته شده است.

در کنفرانس جهانی اخیر «انجمن تحقیق در ارتباط جمعی»، به طوری که در مقدمه و بخشهای مختلف گزارش یاد آوری شد، سه محقق ایرانی مقیم کشورهای آمریکای شمالی - ایالات متحده و کانادا - و نیز دو پژوهشگر مقیم ایران، مشارکت داشتند.

اما در مجموع، سهم محققان ایرانی در کنفرانس مذکور، محدود به نظر می‌رسید. محدودیت تعداد پژوهشگران شرکت‌کننده از داخل ایران، در کنفرانس اخیر، در مقایسه با حضور محققان ترکیه و مخصوصاً مصر، بسیار محسوس بود. با توجه به تجربه عدم حضور و مشارکت فعالتر محققان ارتباطی ایرانی در این کنفرانس و

لکه به سبب اوضاع و احوال جدید منطقه و عمیت یافتن محل تشکیل کنفرانس، ترکیب مشارکت اعضای انجمن در این کنفرانس نیز محتالشیع شرایط موجود، واقع شد.

- در این کنفرانس، به لحاظ جاذبه‌های زمان مکان و موضوع مباحثه‌های آن، در مقایسه با کنفرانسهای قبلی، تعداد بسیار زیادتری از محققان ارتباطی غربی و مخصوصاً آمریکایی، شرکت داشتند. در حالی که بر اثر دگرگونیهای زلزله شوروی و سایر کشورهای اروپای شرقی، بسیاری از محققان ارتباطی این ممالک، که در طول دو دهه گذشته در تمام کنفرانسهای انجمن، مشارکت فعال داشتند و بر چگونگی نامها و تصمیم‌گیریهای آن تأثیر گذاشتند، از حضور در کنفرانس اخیر، خودداری کرده بودند. عدم حضور این عده، در فعالیت‌های خرد از بخشهای تخصصی انجمن هم تأثیر گذاشته و آن فعالیتها را محدود کرده بود.

- پژوهشگران ارتباطی انتقاد نگر غربی، که در گذشته اغلب، دیدگاههای نئومارکسیستی - مخالف شوروی را تعقیب می‌کردند، در کنفرانس اخیر، تحت تأثیر تحولات تازه اروپای شرقی و عدم حضور فعال پژوهشگران رکیست ارتدکس این منطقه، عرصه فعالیت سانسبتری یافته بودند.

- حضور محققان ارتباطی کشورهای جهان سوم در کنفرانس اخیر «انجمن بین‌المللی تحقیق در ارتباط جمعی»، با آنکه از لحاظ کمی در مقایسه با مشارکت غربیها، چندان شمشگیر نبود، اما از جهت کیفی نسبت به کنفرانسهای قبلی، از اهمیت بیشتری برخوردار

● دکتر کاظم معتمدنژاد، استاد علوم ارتباط اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی است.